

Det preussiske forligsmandssystemets praksis i Tislund sogn 1880-1919

Af *H. P. Jensen*

Wir Wilhelm, von Gottes Gnaden König von Preussen etc. gav den den 29. marts 1879 en lov om indførelse af en Schiedsmannsordning i alle byer og landkommuner. Kort efter udkom i Frankfurt am Main loven med fortræffelige kommentarer, sageregister og formularer, der var let forståelige for lægmænd. Ordningen var bemærkelsesværdig ved udelukkende at skulle administreres af lægmænd uden juridisk indblanding. På dansk vil Schiedsmann bedst kunne oversættes som forligsmand, hvis hverv var at formidle en art frivillig mægling eller voldgift, der i protokolleret og underskrevet stand bandt de stridende parter.

De sidste årtier i 1800-tallet var brydningsår med store vandringer fra land til by, fra egn til egn. Store strukturændringer foregik i alle erhverv. Pengeøkonomien blev altdominerende. Dagligdagen blev afvekstende. Folk blev tvunget tættere op ad hinanden, og den ene og den anden bagatel gav anledning til uenighed og stridighed. Den preussiske Schiedsmannsordning tilsigtede en lempelig administration af sådanne gnidninger, så de ikke nåede frem til juridisk retsbehandling og derved belastede retssystemet.

Schiedsmannsordning gjaldt naturligvis også provinsen Slesvig-Holsten og dermed Tislund sogn i Haderslev amt. Knud Aagaard i Agerskov havde i 1815 i Beskrivelse over Tørning Lehn skildret slesvigernes overmåde kærlighed til disputer, der gerne uanset omkostninger måtte udkæmpes på retsplan. Det må derfor være af interesse at erfare, hvorledes den egentlig praktiske og fornuftige preussiske ordning kom til at virke i praksis. Dette er muligt for Tislunds vedkommende, fordi den fuldstændige protokol over Schiedsmannsord-

ning for sognet er bevaret for perioden 19. maj 1880–19. juli 1919, tilmed ført på dansk indtil 24. april 1900.

Hvervet som forligsmand var et æreshverv, men dog borgerligt ombud, som vanskeligt kunne undviges. Hans opgave var at foretage en mægling i visse borgerlige retstvistigheder, og der var givet meget detaljerede bestemmelser om eventuel inhabilitet. Enhver, der følte sig forurettet i et eller andet anliggende med en række undtagelser, kunne indfinde sig hos opmanden og begære den stævnet, som han mente sig trådt for nær af. Han angav kort grunden, der blev protokolleret. Derefter stævnedes begge parter til forligsmandens bolig, hvor der foretoges et mæglingsforsøg. Lykkedes dette, blev parternes indvilligelse protokolleret og underskrevet, hvorefter det var retskraftigt. Lykkedes mæglingen ikke, blev den fortsatte uoverensstemmelse protokolleret og underskrevet. En udskrift af protokollen var derefter ofte første indledende skridt til en regulær civilproces.

Ordningens effektivitet beroede udpræget på forligsmandens sunde fornuft og evne til at forstå mennesker og problemer. Hvor sådant var til stede, kunne et utal af stridigheder glattes ud og afgøres ved et fornuftigt kompromis. Var forudsætningerne ikke til stede, fik ordningens udøvelse vel let et skær af det komiske og betydningsløse. I Tislund sogn synes den fornødne menneskekundskab at have været til stede, men i lang række afgørelser må forligsmanden have smilet i skægget, men godt inde i skægget, fordi masken måtte holdes som et vigtigt element i ordningens anvendelighed. Parterne måtte føle, at deres anliggender toges alvorligt, retsindigt overvejedes, og at afgørelsen lå i nærheden af det, man, når en hidsighed havde lagt sig, følte var rimeligt. Undertiden føles, at forligsmanden har hørt om oraklet i Delfi, undertiden også, at han har ladet falde et par kraftige og velvalgte ord.

Ordningens første sag i Tislund sogn fandt sted for gårdejer Niels Oxholm, Gøtterup, den 19. maj 1880:

I dag fremstod M. L. J. fra Tislund og androg på, at pigen C. M. M. i Tislund indstævnes til forligsprøve, fordi hun den 2. maj d. å. kaldte ham for en gammel quind og lort. Dernæst følger en beskyldning om uretmæssig fjernelse af en række genstande fra klagerens bopæl. Denne del af klagen er streget igennem med blyant. Sandsynligvis har den besindige opmand ment,

at der ikke burde siges mere end, hvad man kunne stå ved, så man ikke senere skulle fortryde.

Der indstævnes til den 21. maj 1880 kl. 2 eftermiddag, og underskrift afgives af klager og opmand.

Dernæst den 21. maj 1880: Begge parterne mødte og blev således forligte, at alt fra i dag af, hvad de forhen havde imod hinanden, er tilgivet og eftergivet, og hvad de har beskyldt hinanden for, tages hermed tilbage. Forelagt og underskrevet.

I den næste sag den 6. maj 1881 forligedes to parter, der var blevet uenige om en kartoffelsæk.

Den efterfølgende sag 15. maj 1881 drejede sig om en kreaturhandel mellem en mand fra Aabøl og en fra Agerskov. Kreaturet havde vist sig sygt. Et passende afslag i prisen aftales. Forelagt og underskrevet.

Gennem årene følger en lang række sager, hvor en eller anden har sagt noget fornærmende om en eller anden. Betegnelserne kan have været ret utvetydige: Tyveknægt, so, bedrager, sladderkvind og lignende. Heldigvis viser det sig næsten altid, at så stærke ord har aldrig været brugt, aldrig været tænkt brugt, og skulle de endelig være blevet brugt, beror de helt på en misforståelse. Da begge parter i reglen har nået at udtale sig, har ingen noget at lade nogen høre, og grundlaget for en fuldstændig tilbagetagelse, beklagelse og løfte om fremtidigt ikke sige lignende igen er til stede.

Vigtigere er uoverensstemmelser i husdyrhandler, læreforhold, forluden af plads i utide og især hegn og vandløbsstridigheder. Her har opmanden været på prøve, men når i langt de fleste tilfælde frem til et fornuftigt kompromis. Han har hurtigt lært sig en kølig, upersonlig stil i sagernes beskrivelse. Til gengæld understreger han i forligsprotokollaterne parternes fuldstændige enighed og beklagelse over, at det skulle komme så vidt. Lejlighedsvis ikendes en mindre bod eller regulering i pris, løn m. m.

I 1883 blev Terkild Brodersen fra Åbøl forligsmand. I hans tid mislykkedes enkelte mæglinger, og det skete også, at indstævnedede ikke mødte. Det ses også, at enkelte navne forekommer ret ofte både som klager og som klageanledninger.

En mand med to gode danske navne og et klangfuldt tysk efternavn endda med von møder op den 24. juni 1885. Nogen har sagt om ham og hans familie, at de var ringe folk. Sagen forliges. Der

Gårdejer Christian I. Lund (1866–1946), Lundsminde i Åbøl, var den sidste forligsmand i Tislund sogn. (Privat eje)

er sagt noget uholdbart, og der er 6 mark til von-indehaveren, der har haft en flot håndskrift.

Den 20. november 1885 klager samme igen. Hans kone angives at sulte børnene. Forliget mislykkes. Udskrift af protokollen til klageren.

Den 6. marts 1886 har der været lidt slagsmål i Gøtterup kro. Den indstævnedede kromand møder ikke. Udskrift af protokollen.

1888 tiltræder Niels N. Schultz som forligsmand. I hans tid idømmes flere gange bøder at erlægge til Tislund sogns fattigkasse. Der er flere tilfælde af slagsmål, beskyldninger for tyveri og et par unge tjenestefolk, der blev trukket ved håret ud af sengen. Men der er megen tilgivelse tilsidst. Forelagt og underskrevet. Et par mark til fattigkassen.

To sager har plaget forligsmanden gennem flere år. Anledningen har i begge tilfælde været løs snak, der i ufuldstændig gengivelse er nået til de omtalte. I den ene var en fader fornærmet over, at det sagdes, hans børn ikke fik nok at spise, i den anden havde for år tilbage været indgået forlig. En af parterne skulle have tiet stille derefter og gjorde det ikke. Fra 1895 til 1898 fornemmes den upartiskes suk.

I 1900 tiltræder Christian Lund af Åbøl som forligsmand, og fra 1902 må protokollen føres på tysk. I hans tid er det næsten udelukkende diskussioner, hvor man er blevet lidt heftig og uoverlagt, og den sædvanlige snak om dit og dat, der altid tjenstvilligt bringes videre. Opmanden er englelig tålmodig, og de fleste mæglinger lykkes.

Der er englesang i de gensidige forsikringer om, at man ikke har ment noget ondt, tager alt i sig igen, tilgiver og aldrig vil gøre sådant igen. Man er nået frem til verdenskrigens år.

Den sidste embedshandling foregik den 19. juli 1919 og var en mægling mellem to gamle krigere, der flittigt havde gjort brug af den preussiske stats Schiedsmannsordning. Der anføres først, at mæglingen mislykkedes; men i forstuen må man have besindet sig.

Hvad forligsmanden helst ville skrive, kom til at stå: Klageren tog sin klage tilbage. Forelagt og underskrevet. Det var protokollat nr. 70 i løbet af de 40 år siden ordningens oprettelse.

Tislunds sogns protokol over forligsmandsordningen kan give anledning til smil, men også respekt. Mennesker strides. Her var det dagligdagens små uoverensstemmelser, der for det meste blev afgjort i mindelighed. Ude i den store verden var der også strid, og der blev mange landes ungdom dræbt, lemlæstet og gjort fattig.

Der hørte faderlighed til hvervet som forligsmand, og den må Tislunds udøvere have haft.

Forligsmandsbegrebet har ikke været kendt i dansk ret; men voldgiftsmanden i husdyrstridigheder har nok jævnlige haft brug for lignende evner. Om en meget kendt og agtet voldgiftsmand fortælles: Han bløw tombe gal, hvis vi itt forlisset, men winne vi haj forlisset, så gav han gelik en bajer.